

FELLINGSBRO KYRKA

Fellingsbro Prästgård 3:1, Fellingsbro församling, Lindesbergs kommun, Örebro län

Foto: Estrid Esbjörnson

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Kyrkomiljön

Fellingsbros kyrka är belägen ett par kilometer norr om nuvarande Fellingsbros samhälle. Kyrkan med medeltida ursprung har ett dominerande läge på en rullstensås och ligger i ett öppet, fornlämningsrikt odlingslandskap. Kyrkomiljön, som är av riksintresse för kulturmiljövården, är ovanligt komplett vad beträffar byggnader för kyrkans och socknens administration såsom prostgård, komministergård, arrendatorsboställe, skolor och klockargård/kommunalhus (nu församlingshem).

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården omges i väster, norr och öster av en häck samt i söder och i väster av en äldre trädkrans. Kyrkogården har tre entréer, två i väster och en i söder, de två i väster med stenstolpar och smidesgrindar. Till den högt belägna kyrkan leder en monumentaltrappa från en av de västra entréerna. Den södra entrén består av en trappa som leder upp till kyrkogården från den lägre belägna Klockargården.

Kyrkogården omgestaltades på 1870-talet och schaktades då ur på den norra sidan. Kvarteren är där belagda med gräs som skiljs åt av grusgångar och trädalléer. Ett fristående gravkapell, Grönbograven från 1700-talet, ligger på en höjd, kyrkogårdens ursprungliga höjd. Från gravkoret leder en trädallé fram till ett gravkapell uppfört 1932 efter ritningar av arkitekt K. Martin Westerberg. De äldre gravvårdarna på norra sidan finns närmast kyrkan.

Kyrkogårdens södra sida består till stor del av gräs samt ett enklare gångsystem och delar av äldre trädalléer. I västra delen av detta område söder om kyrkan finns ett stort antal gravvårdar med stenramar och grus. Här finns också en mycket ovanlig gråstensbyggnad från

medeltiden, den s.k. kastalen, vars ursprungliga funktion är omdiskuterad men man vet att den användes som sockenmagasin 1752-1854. Under 1900-talet har den benämnts kastal men enligt nyare forskning kan den vara uppförd mot slutet av medeltiden som magasinsbyggnad. Detta skulle kunna hänga samman med att kyrkoherden i Fellingsbro hade ansvar för insamlandet av tionden från ett större område i regionen.

Fellingsbro kyrka är en av de största kyrkobyggnaderna i Örebro län med en lång och komplicerad byggnadshistoria. Kyrkans ovanliga storlek från medeltiden kan hänga samman med att kyrkoherdeämbetet i Fellingsbro var förenat med en ställning som kanik vid domkapitlet i Västerås, en viktig position i den tidens samhälle.

Troligtvis uppfördes kyrkan under 1100-talet av gråsten med rektangulärt långhus, smalare kor i öster och eventuellt en absid. Under 1200-talet tillbyggdes ett kraftigt torn i väster, i full bredd med kyrkan. Under 1300- och 1400-talen förlängdes kyrkan åt öster, väggarna höjdes, även tornet höjdes med en våning, i både gråsten och tegel, och dekorerades med blinderingar. Mot slutet av medeltiden breddades kyrkan till sin nuvarande storlek med lägre sidoskepp. De tidigare yttermurarna bröts genom och blev pelare i ett treskeppigt, valvslaget kyrkorum med 18 valv av tegel. Exteriört pryddes kyrkan med småtorn, även de nyuppförda strävpelarna på byggnadens långsidor pryddes med småtorn. Under senmedeltiden fick kyrkan sina kyrkklockor, storklockan från 1460 och den odaterade lillklockan.

Foto: Anneli Borg

1806-11 genomgick kyrkan en genomgripande renovering efter ritningar av G.U. Boman, då den gavs sitt nuvarande nyklassicistiska utseende i empirestil med vissa nygotiska drag. Invändigt revs de medeltida valven och ersattes av ett tunnvalv i mittskeppet och plana tak i sidoskeppen, uppburna av kraftiga kolonner. Sidoläktare uppfördes. Dekorationsmåleriet i taken tillkom troligtvis vid detta tillfälle. Av kyrkans äldre inventarier var det ett flertal som återfick sina platser i kyrkorummet så som altarpupp, predikstol och orgel i barockstil från 1700-talet. Orgeln byggdes 1728 av landets då främste orgelbyggare Johan Niclas Chaman.

Foto: Anneli Borg

Till de äldre inventarierna hör också ett altarskåp från Antwerpen, daterat till början av 1500-talet, samt kyrkans två dopfuntar, en medeltida och en från 1600-talet.

Yttermurarna byggdes på och taket gavs ett flackare sadeltak, som täcktes med spån. Småtornen, som prydde byggnaden revs och strävpelarna omgestaltades till kraftiga pilastrar. Fönstren förändrades, fasaderna putsades vita samt tornet försågs med en konsolfris och kröntes med en lanternin. Kring västentrén, liksom runt Svedenstiernska gravkorets port, fick de skulpterade sandstensportalerna från 1700-talet vara kvar.

1889-1900 utfördes en ut- och invändig renovering då kyrkorummet erhöll en ny öppen bänkinredning, s.k. bönhusbänkar, och nya invändiga dörrar. Väggarna försågs med en bröstpanel. Golvet i gångarna belades med kalkstensplattor och under bänkarna lades nytt trägolv. Hela interiören målades om. Utvändigt belades yttertakets järnplåt och fasaderna rengjordes och omkalkades.

1965 lades yttertakets järnplåt om med kopparplåt som behandlats för att inte ärga.

Nästa stora invändiga renovering genomfördes 1968-69 under ledning av arkitekt Rolf Bergh. Läktaren försågs med ett nytt underrede av betong. Under läktaren inreddes nya utrymmen så som brudkammare, förråd, kapprum och wc. Alla golv bröts upp och lades om, varvid arkeologiska utgrävningar genomfördes. Koret tredelades genom uppsättning av smidesräcken. I norra kordelen placerades det senmedeltida altarskåpet och i den södra delen anordnades en dopplats med den medeltida dopfunten. Koret försågs även med en ny altarring. Bänkarna byggdes om och målades i en modern ådringsteknik. Läktarunderbyggnaden försågs med en ny vägg av spånskivor mot kyrkorummet och en ny bröstning sattes upp av samma material längs med ytterväggarna i sidoskeppen. Interiören målades om och gavs ny färgsättning.

Vid en utvändigt renovering av tornet 1999 frilades de medeltida blindingarna på tornet.

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Fellingsbro kyrka är placerad på en rullstensås och ingår i ett av länets mest kompletta sockencentrum beträffande byggnader för kyrkans och socknens administration. Den s. k. kastalen på kyrkogårdens södra sida är unik i Örebro län.

Fellingsbros ovanligt stora kyrka, med till största delen medeltida murverk, har en välbevarad nyklassicistisk exteriör i empirestil med vissa nygotiska drag från omdaningen 1806-1811. Fasadernas kraftiga pilastrar och tornets blinderingar är tydliga spår från medeltiden.

Det stora kyrkorummet domineras av omdaningen 1806-1811 med sina kraftiga kolonner och det dekorationsmålade, tunnvalvda taket i mittskeppet. Det stora kyrkorummet präglas av flera tidsskikt från kyrkans långa historia med praktfulla inventarier så som den ovanligt stora medeltida dopfunten, altarskåpet från Antwerpen, altaruppsats, predikstol samt orgelfasad i barockstil från 1700-talet, den öppna bänkinredningen från 1800-talets slut samt 1960-talets modernisering med bland annat orgelläktarens betongunderrede, bänkarnas omgestaltning samt väggarnas boasering.

I tornet hänger två av Närkes senmedeltida kyrkklockor, Storklockan med avtryck av pilgrimsmärke från 1460 samt den odaterade Lillklockan.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Fellingsbro kyrka med kyrkogård och omkringliggande byggnader ingår i ett av länets mest kompletta sockencentrum med en historisk kontinuitet sedan tidig medeltid
- Kastalen med sitt medeltida murverk är en av få i landet
- Kyrkans medeltida murverk har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde
- Det nyklassicistiska kyrkorummet med sina takmålningar från omdaningen i början av 1800-talet.
- Kyrkorummets praktfulla inventarier från olika sekel
- 1960-talets medvetet genomförda omgestaltning av arkitekt Rolf Bergh

Källor, litteratur och övriga uppgifter

Källor och litteratur:

Esbjörnson, Estrid: *Kyrkor i Örebro län*, Örebro 2000

Kilström, B.I., *Fellingsbro kyrka*, 1989

Arkiv, Örebro läns museum

Inventeringsdatum: 2003-10-17

Inventerare: Anneli Borg

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anneli Borg, Västerås stift och Estrid Esbjörnson, Örebro länsmuseum

Rapportsammanställning: Anneli Borg

År	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1100-1199	Nyuppförd	Fellingsbro kyrka Troligtvis uppfördes här en kyrka av gråsten med långhus, smalare kor och kanske absid.		Esbjörnson 2000
1200-1299	Nyuppfört – torn	Kyrkan tillbyggdes i väster med ett kraftigt torn.		Esbjörnson 2000
1200- 99	Specifika inventarier - dopfunt	Ovanligt stor gotländsk dopfunt av kalksten med svagt fyrpassformad musselcuppa.		Esbjörnson 2000
1300-1499	Ändringar – ombyggnader	Under dessa århundraden förlängdes kyrkan åt öster och tornet förhöjdes med en våning av tegel, dekorerad med blinderingar. Fönstren förstörades, ett vapenhus uppförs vid sydportalen.		Esbjörnson 2000 Örebro läns museum
1450-99 UP		Kastalen uppförs troligtvis under denna tid.		Örebro läns museum – Fellingsbro kyrka under 1000 år, 1997
1460	Specifika inventarier – kyrkklockor	Storklockan med pilgrimsmärken. Odaterad lillklocka.		Esbjörnson 2000
1490-1520 UP	Ändring – ombyggnad	Mot slutet av medeltiden breddades kyrkan, kanske i ett par etapper, till sin nuvarande storlek genom att de tidigare yttermurarna bröts genom och blev pelare i ett treskeppigt, valvslaget kyrkorum med 18 valv. Utvändigt pryds kyrkan med ett flertal småtorn.		Esbjörnson 2000 Örebro läns museum – Fellingsbro kyrka under 1000 år, 1997
1500-1525 UP	Fast inredning – altarskåp	Altarskåp från Antwerpen med motiv ur passionshistorien.		Esbjörnson 2000
1646	Fast inredning – orgel	Kyrkan får nytt orgelverk.	Göran orgelmakare från Sahlberget, Sala	Fellingsbro kyrka, B.I. Kilström, 1989
1669	Fast inredning - dopfunt	En ovanligt rikt skulpterad barockdopfunt med donatorernas initialer inristade i funten. Donerad till kyrkan av Christoffer Werdelet och Brita Dürell, Sällinge.		Esbjörnson 2000
1723	Fast inredning – predikstol	Ny predikstol med ljudtak i barockstil doneras till kyrkan. Donerad av brukspatron Nils Larsson Svedjestjerna, Öby		Esbjörnson 2000 Fellingsbro kyrka, B.I. Kilström, 1989

År	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1728	Fast inredning – orgel	Ny orgel och orgelfasad.	Orgelbyggare Johan Niclas Cahman	Esbjörnson 2000
1744-45	Fast inredning – altaruppsats	Altaruppsats i senbarock med snidad altartavla – föreställande Kristus i Getsemane.	Bildhuggare Olof Gerdman, Stockholm	Esbjörnson 2000
1756	Fast inredning – orgel	Orgelfasaden dekorerades.	Bildhuggare Olof Gerdman, Stockholm	Esbjörnson 2000
1797		Tornet försågs med en provisorisk brådhuvs.		Fellingsbro kyrka, B.I. Kilström, 1989
1806-11	Ändring – ombyggnad	En radikal ombyggnad sker till nuvarande utseende, en stor klassicistisk kyrka (empirstil). De medeltida valven och dess pelare rivs och ersätts med ett tredelat putsat trätak med tunnvalv i mittskeppet och plana tak i sidoskeppen, uppburna av kraftiga kolonner. Dekormåleriet i mittskeppet tillkom troligtvis vid detta tillfälle. Sideläktare uppförs. Altaruppsats, predikstol och orgel från 1700-talet behålls. Ytterväggarna byggdes på, taket fick en flackare takvinkel och täcktes med spån, tornet fick sin lanternin, fönstren förstörades och väggarna gjordes vita. Småtornen längs ytterväggarna rivs liksom vapenhuset.	Ark. Gustaf Ulrici Boman	Esbjörnson 2000 Örebro läns museum – Fellingsbro kyrka under 1000 år, 1997 Fellingsbro kyrka,
1846	Fast inredning – läktare	Läktarbarriären dekorerades.		Esbjörnson 2000
1895	Fast inredning – orgel	Nytt orgelverk bakom befintlig fasad.	G.A. Setterqvist, Örebro	Fellingsbro kyrka, B.I. Kilström, 1989
1889-1900	Renovering ut- och invändigt	Nya öppna bänkar, nytt trägolv i bänkkvarteren och gångarna belades med kalksten. Utmed väggarna uppsattes träpanel. Nya invändiga dörrar, ommålning av hela interiören m.m. Yttertaget beläggs med järnplåt. Rengöring och omkalkning av hela exteriören.		Esbjörnson 2000 Fellingsbro kyrka, B.I. Kilström, 1989

År	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1920	Ändring	Läktarna på långsidorna tas bort. Interiören målas om.		Esbjörnson 2000 Fellingsbro Församlblad Julhälsn 1969.
1925		Behov av konservering av medeltida altarskåp. Okänt om det utförts		Örebro läns museum
1939		En grav påträffades och grävdes delvis ut under golvet nordväst om altarringen. (ej Appelbomska graven som sannolikt varit belägen i kyrkorummets nord-östra hörn).		Örebro läns museum
1956		Putsarbeten, belysning och ny färgsättning. Okänt om det utförts		Örebro läns museum
1965	Omläggning av tak	Ansökan ang. omläggning av yttertak med kopparplåt. Skall behandlas så att det blir mörkt, ej ärggrönt.		Örebro läns museum
1968-69	Renovering	Läktaren får nytt underrede av betong. Ny vägg mot läktarunderbyggnad samt ny bröstning i sidoskeppen. Alla golv bröts upp och lades om. Nytt värmesystem. Nya innanfönster. Bärlinor i valven förstärktes. Predikstolen sänktes och vändes rätt. Ny altarring. Ena gaveln på altaret gjordes öppningsbar för att kunna visa det äldre altarbordet murat i tegel. Koret tredelades genom uppsättandet av smidesräcken. I norra kordelen placerades altarskåpet och i den södra delen anordnades en dopplats med den medeltida dopfunten. Ny kororgel. Rengöring av väggar och tak. Ommålning och ny färgsättning av interiören. Brudkammare, förrådsutrymmen och wc under läktaren. Bänkarna byggdes om. Sakristian moderniseras.	Ark. Rolf Bergh Orgelbyggare Troels Krohn, Hilleröd, Danmark Smed E. Larsson, Fellingsbro	Fellingsbro församlingsblad Julhälsning 1969. Esbjörnson 2000 Fellingsbro kyrka, B.I. Kilström, 1989
1969	Fast inredning – orgel	Nytt orgelverk. (Nya pipor men det bevarades även pipor från de två tidigare orgelverken)	Fredrikborgs orgelbyggeri, Hilleröd, Danmark	Esbjörnson 2000 Fellingsbro kyrka, B.I. Kilström, 1989

År	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1984	Renovering	Fasadrenovering, putsarbeten samt avfärgning. Önskemål att sätta upp hängrännor och stuprör på tornet.	Ark. J. Alton, Kumla	Örebro läns museum
1986		Ny textilförvaring placeras på läktaren.	Ark. J. Alton, Kumla	Örebro läns museum
1988	Restaurering–konservering	Konservering och restaurering av inredning och inventarier i kyrkan. Förslag: Senmedeltida altarskåp, altaruppsats, predikstol, begravningsvapen, orgelfasad, tavlor.	Konservator Peter Tångeberg	Örebro läns museum
1994		Tillstånd för konserveringsarbeten på altarskåp.		Örebro läns museum
1997		Tillstånd för ändring av kapprum inför utställningen om kyrkan.		Örebro läns museum
1999	Renoveringsarbeten Utvändigt	Nedknackning av befintlig dålig och felaktig puts, påslagning av ny och tjockare kalkputs på tornet. Medeltida blindering frilades. Avfärgning med kalkfärg på hela kyrkan.	Studio A arkitekter AB Puts & Tegel AB	Örebro läns museum
1999		ÖLM:s yttrande angående exteriör belysning på korfönstret.		Örebro läns museum
2001		Beslut om bidrag för vård- och underhållsplan.		Örebro läns museum
2002		Kyrkorådet har beslutat angående dendrokronologisk provtagning av kastalen. <i>Ej utfört vid inventeringstillfället.</i>		Örebro läns museum